

NAJWYŻSZA IZBA KONTROLI

DEPARTAMENT NAUKI, OŚWIATY I DZIEDZICTWA NARODOWEGO

INFORMACJA

**O WYNIKACH KONTROLI
FUNKCJONOWANIA STACJI ZAGRANICZNYCH
POLSKIEJ AKADEMII NAUK**

Warszawa maj 2003 r.

KNO-41003/2002 Nr ewid. 110/2002/P/02/031/KNO

Spis treści

I. CZĘŚĆ OGÓLNA	3
1. Charakterystyka kontroli	3
2. Synteza ustaleń kontroli i ocena kontrolowanej działalności	4
3. Wnioski	7
II. CZĘŚĆ SZCZEGÓŁOWA	8
1. Charakterystyka stanu prawnego	8
2. Charakterystyka uwarunkowań organizacyjno-ekonomicznych	10
3. Istotne ustalenia kontroli	13
3.1. Realizacja zadań statutowych	13
3.1.1. Warunki kadrowe do realizacji zadań	18
3.1.2. Wykorzystanie majątku	19
3.2. Finansowanie zadań statutowych	21
3.2.1. Realizacja dochodów i wydatków budżetowych	22
3.2.2. Gospodarka pozabudżetowa	22
3.2.3. Sprawozdawczość budżetowa	23
3.3. Nadzór Prezesa PAN nad działalnością stacji zagranicznych .	24
III. PRZEBIEG POSTĘPOWANIA POKONTROLNEGO	26

Załącznik - Wykaz ważniejszych aktów prawnych

I. CZĘŚĆ OGÓLNA

1. Charakterystyka kontroli

Kontrola pn. „Funkcjonowanie stacji zagranicznych Polskiej Akademii Nauk” (nr kontroli P/02/031) została podjęta z inicjatywy Najwyższej Izby Kontroli. Kontrolę przeprowadził Departament Nauki, Oświaty i Dziedzictwa Narodowego, w okresie od 10 września do 12 grudnia 2002 r.

Celem kontroli było dokonanie oceny realizacji zadań statutowych i gospodarki majątkiem posiadanym przez stacje zagraniczne PAN w latach 2001-2002 (I półrocze) oraz dokonanie oceny prawidłowości wykorzystania środków budżetowych przyznanych na funkcjonowanie tych stacji, a także dokonywanych rozliczeń z budżetem.

Kontrolą objęto – na podstawie art. 2 ust. 1 ustawy z dnia 23 grudnia 1994 r. o Najwyższej Izbie Kontroli¹ – Polską Akademię Nauk w Warszawie oraz wszystkie funkcjonujące obecnie zagraniczne stacje naukowe PAN (w Paryżu, Rzymie, Wiedniu i Berlinie). Kontrola została przeprowadzona z uwzględnieniem kryteriów określonych w art. 5 ust. 1 ustawy o NIK, tj. legalności, celowości, rzetelności i gospodarności.

Kontrole w stacjach zagranicznych PAN obejmowały m.in.:

1. Realizację zadań statutowych, w tym zakres i formy współpracy naukowo-badawczej oraz zakres promocji nauki polskiej za granicą.
2. Wykorzystanie majątku do działalności statutowej stacji, w tym: gospodarkę pokojami gościnnymi, w zakresie wpływów i wydatków.
3. Gospodarkę finansową stacji, w tym: prawidłowość rozliczeń, dochody i wydatki, rzetelność sprawozdawczości budżetowej, gospodarkę środkami specjalnymi, w tym prawidłowość kwalifikowania dochodów.
4. Gospodarkę majątkiem trwałym, w tym zakres i prawidłowość prowadzonych remontów, a także uregulowanie stanu prawnego posiadanego majątku trwałego.
5. Zatrudnienie i sprawy kadrowe, w tym stan zatrudnienia, kwalifikacje, podział kompetencji.

Kontrola Polskiej Akademii Nauk obejmowała w szczególności:

1. Uregulowania wewnętrzne dotyczące zasad organizacji i gospodarki finansowej stacji zagranicznych.
2. Koszty działalności stacji i ich finansowanie.
3. Rozliczenia placówek zagranicznych z budżetem.
4. Kryteria doboru pracowników stacji zagranicznych delegowanych z kraju, w tym ostatnie decyzje kadrowe.

¹ Dz. U. z 2001 r. Nr 85, poz. 937 ze zm.

5. Udział stacji w realizacji zadań PAN.
6. Zasady i formy nadzoru władz Akademii nad działalnością statutową oraz gospodarką finansową i majątkiem trwałym stacji zagranicznych.

Poprzednia kontrola NIK dotycząca działalności zagranicznych stacji naukowych PAN przeprowadzona została w 1995 r. i objęła Polską Akademię Nauk oraz Stację Naukową PAN w Paryżu.

W okresie objętym kontrolą Polska Akademia Nauk prowadziła cztery zagraniczne stacje naukowe zlokalizowane w Paryżu, Rzymie, Wiedniu i Berlinie - posiadające w strukturze organizacyjnej Akademii status pomocniczych placówek naukowych - prowadzących gospodarkę finansową w formie państwowych jednostek budżetowych.

Podstawowym celem działalności stacji zagranicznych PAN jest nawiązywanie, utrzymywanie i rozwijanie kontaktów naukowych pomiędzy polskimi i zagranicznymi placówkami naukowo-badawczymi oraz reprezentantami środowisk naukowych, a także promowanie osiągnięć nauki polskiej za granicą.

Poza ww. stacjami Akademia powołała i utrzymuje tzw. Stanowisko Stałego Przedstawiciela PAN przy Rosyjskiej Akademii Nauk w Moskwie o podobnych co stacje zadaniach i celu działania.

Działalność merytoryczna stacji służąca realizacji ww. celu finansowana jest ze środków budżetowych PAN. Wydatki Akademii na ich finansowanie wynosiły w 2001 r. – 4.877,2 tys. zł, a w I pół. 2002 r. - 2.298,4 tys. zł, co stanowiło w tych okresach 9,7% wydatków budżetu PAN.

2. Synteza ustaleń kontroli i ocena kontrolowanej działalności

Stacje zagraniczne stanowią w strukturze organizacyjnej PAN istotne ogniwo współpracy naukowej i naukowo-technicznej z zagranicą oraz promocji nauki polskiej. Świadczą o tym działania władz Akademii zmierzające do powołania kolejnych tego typu placówek oraz wysokość ponoszonych wydatków na prowadzenie stacji.

Najwyższa Izba Kontroli pozytywnie ocena funkcjonowania stacji zagranicznych PAN, zwłaszcza Stacji w Paryżu oraz Stacji w Rzymie, których tradycje wyprzedzają znacznie datę utworzenia PAN i sięgają w przypadku Paryża roku 1893, a w przypadku Rzymu roku 1927.

NIK wskazuje jednocześnie na szereg nieprawidłowości w działalności stacji zagranicznych PAN, polegających w szczególności na braku spójnego programu współpracy naukowej oraz promocji nauki polskiej realizowanej przez stacje. Skutkowało to niepełną realizacją zadań określonych w statutach stacji oraz niezadowalającym stopniem wykorzystania powierzonego majątku.

- 1. W okresie objętym kontrolą największą aktywność przejawiała Stacja w Paryżu, od lat utrzymująca i rozwijająca naukowe kontakty z liczącymi się we Francji i świecie instytucjami naukowymi, wyróżniająca się różnorodnością podejmowanych i organizowanych inicjatyw naukowych i kulturalnych.**

Stacja pełni rolę pomostu między krajem, a działającymi we Francji organizacjami polonijnymi, a także pośredniczy w kontaktach krajów wschodnioeuropejskich z zachodem (str. 13).

- 2. Działalność stacji zagranicznych PAN opiera się na porozumieniach i umowach międzynarodowych, a legalność ich funkcjonowania nie wzbudza zastrzeżeń ze strony władz poszczególnych krajów. Nie stwierdzono także zgłaszania ze strony władz tych krajów zastrzeżeń do zakresu i form prowadzonej przez stacje działalności (str. 10-11).**

Za właściwe uznać należy obecne uregulowania praw własności Polski do nieruchomości znajdujących się w dyspozycji stacji w Paryżu i Wiedniu. Stacje w Rzymie i Berlinie prowadzą działalność w wynajmowanych przez Akademię obiektach. Podkreślić należy, iż działania władz PAN, zgodnie z wnioskami NIK z poprzedniej kontroli, doprowadziły już w 1996 r. do uregulowania praw Akademii do stanowiącego siedzibę stacji paryskiej budynku przy ul. Lauriston 74. Akademia wykazuje należytą dbałość o stan techniczny zarówno własnych, jak i wynajmowanych obiektów. Jest to efektem prowadzonych systematycznie prac remontowych i modernizacyjnych (str. 19-20).

Zajmowane przez stacje zagraniczne PAN obiekty stwarzają (poza Stacją w Rzymie) korzystne warunki lokalowe i techniczne do prowadzenia działalności statutowej. Wszystkie stacje dysponują salami konferencyjnymi, a Stacja w Paryżu i Stacja w Wiedniu znaczną liczbą pokoi gościnnych. Utrudnienia występują w działalności Stacji w Rzymie, prowadzącej największą (po paryskiej Bibliotece Polskiej) bibliotekę polską za granicą. Usytuowanie i układ wynajmowanych pomieszczeń nie pozwala bowiem na odpowiednie wydzielenie pomieszczeń biblioteki co stwarza, zdaniem NIK, poważne zagrożenie dla cennych, gromadzonych od kilkudziesięciu lat zbiorów bibliotecznych (str. 20 i 28).

- 3. Stacje zagraniczne PAN wykonują zadania statutowe przy niewielkiej obsadzie kadrowej, zwłaszcza pracowników merytorycznych. W okresie objętym kontrolą zadania w tym zakresie wykonywało we wszystkich stacjach zagranicznych PAN 10 osób. Łącznie z pracownikami obsługi i zaplecza technicznego zatrudnienie wynosiło 29 osób (str. 18-19).**

Żadna ze stacji zagranicznych PAN nie realizowała w pełnym zakresie określonych w statutach zadań, przy czym przyczyną tego stanu była zarówno słaba aktywność stacji, jak i niedostosowanie zakresu zadań do możliwości realizacyjnych (zwłaszcza kadrowych).

Nie zostały również precyzyjnie określone wymagania co do sposobu realizacji zadań. Przykładowo, ustanawiając obowiązek utrzymywania kontaktów naukowych z organizacjami międzynarodowymi, mimo mnogości tych organizacji, nie określono oczekiwań w tym zakresie.

W rezultacie stacje dokonywały wyboru partnerów według własnego uznania, pomijając w przypadku trzech stacji organizacje, do których Polska wnosi składki członkowskie. Ustalając natomiast obowiązek uczestniczenia stacji w realizacji zawartych przez Akademię porozumień dwustronnych nie wzięto pod uwagę, iż znaczna ich część uległa dezaktualizacji, nie przynosi Akademii żadnych korzyści i wymaga weryfikacji zarówno z punktu widzenia dzisiejszych potrzeb, jak i faktycznych korzyści osiąganych przez PAN (str. 14-17).

- 4. Kierownictwo PAN nie przygotowało spójnego programu współpracy naukowej oraz promocji nauki polskiej i nie określiło bieżących zadań i kierunków w tym zakresie. W trakcie kontroli NIK nie stwierdzono również, by w tych sprawach kontaktowano się z Komitetem Badań Naukowych odpowiedzialnym za politykę naukową państwa.**

Ustalone przez poszczególne stacje programy działania, w tym plany przedsięwzięć promocyjnych, nie były poddawane żadnym korektom ze strony kierownictwa PAN, przy czym najczęściej stacje nie przysyłały swoich planów do wiadomości, czy akceptacji kierownictwa PAN. Brak było w tym zakresie odpowiednich procedur i wymagań (str. 17).

- 5. Merytoryczna działalność stacji zagranicznych PAN ukierunkowana została w statutach na popularyzację polskiej nauki i kultury oraz organizację przedsięwzięć naukowych i kulturalnych, będących głównymi formami tej promocji.**

Uwagę zwraca duże (ilościowe) zróżnicowanie imprez zorganizowanych przez stacje. W objętym kontrolą okresie np. Stacja w Paryżu zorganizowała łącznie 66 imprez, podczas gdy Stacja w Berlinie tylko 4 (str. 16-18).

- 6. Stacje zagraniczne PAN reprezentując w swojej działalności naukę polską, nie zostały wyposażone w uprawnienia do współpracy z krajowymi jednostkami naukowymi i badawczymi.**

Działania promocyjne nie były poprzedzone rozpoznaniem propozycji i oczekiwań ze strony tych jednostek.

- 7. Stacje zagraniczne PAN nie wypełniały należycie ustalonych obowiązków w zakresie sprawozdawczości z realizacji zadań.**

Pomimo sprecyzowanych wymagań przekazały do PAN zróżnicowane co do szczegółowości i zawartości merytorycznej sprawozdania z działalności statutowej za rok 2001. Nie pozwalało to na dokonanie pełnych ocen ich działalności (str. 25).

- 8. W sposób zróżnicowany przedstawiało się wykorzystanie prowadzonych przez stacje pokoi gościnnych, co było w pewnym stopniu pochodną liczby dostępnych miejsc noclegowych i ich standardu, a także prowadzonej działalności merytorycznej.**

Tylko w Stacji w Paryżu stan w tym zakresie uznać należy za właściwy; wykorzystanie pokoi gościnnych kształtowało się w tej stacji na poziomie ok. 75%. W Stacji PAN w Wiedniu wykorzystanie pokoi wynosiło ok. 58% w 2001 r. i 56% w I poł. 2002 r., a w Stacji w Berlinie odpowiednio 30% i 25% (str. 20).

- 9. Podstawę finansowania działalności stacji stanowiły środki z budżetu państwa (cz. 67 – Polska Akademia Nauk), środki uzyskane z wynajmu pokoi gościnnych oraz w niewielkim stopniu środki budżetowe Komitetu Badań Naukowych przekazywane Akademii na działalność ogólnotechniczną i wspomagającą badania.**

W trakcie kontroli stwierdzono nieprawidłowości w realizacji wydatków bieżących stacji, ustalaniu wysokości dochodów budżetowych oraz w funkcjonowaniu gospodarki pozabudżetowej (str. 21-24).

Stwierdzono również uszczuplenie dochodów budżetu państwa w kwocie 12.469 zł w Stacji w Berlinie i w kwocie 39.100 zł w Stacji w Wiedniu, które były głównie wynikiem zaliczania przez te Stacje dochodów budżetowych na rachunki środków specjalnych; w wyniku kontroli kwoty te zostały odzyskane dla budżetu państwa. Stwierdzono ponadto inne nieprawidłowe wydatki w kwocie 871.708,00 ATS i 313.758,36 FRF polegające na pokrywaniu kosztów wynagrodzeń pracowników krajowych z uzyskiwanych przychodów środków specjalnych.

3. Wnioski

Ustalenia kontroli wskazują na konieczność ściślejszego ukierunkowania działalności stacji zagranicznych PAN w realizacji strategicznych celów i zadań Polskiej Akademii Nauk, w szczególności w prowadzeniu i rozwijaniu współpracy naukowej i naukowo-technicznej z zagranicą. Realizacja tego zadania wymaga m.in. pełnego wykorzystania możliwości współpracy, jakie stwarzają porozumienia dwustronne PAN i przynależność Akademii do organizacji międzynarodowych.

Niezależnie od powyższego, ustalenia kontroli wskazują na potrzebę podjęcia ze strony Prezesa PAN działań usprawniających działalność stacji zagranicznych PAN, a w szczególności:

- 1. Opracowania wieloletniego programu promocji nauki polskiej za granicą i ukierunkowania zadań stacji zagranicznych PAN ma cele i kierunki tej promocji w oparciu o współpracę z wiodącymi jednostkami krajowego zaplecza naukowego i badawczo-rozwojowego.**

2. Dokonania weryfikacji statutów stacji zagranicznych PAN, w szczególności pod kątem ich urealnienia i aktualizacji oraz ukierunkowania na realizację celów i zadań określonych w programach i planach działalności stacji.
3. Zwiększenie zainteresowania działalnością stacji ze strony poszczególnych organów PAN, a także usprawnienie kontaktów kierownictwa PAN ze stacjami, celem zapewnienia bieżącej oceny i nadzoru nad realizacją zadań przez stacje.
4. Dokonywania okresowych, wnikliwych ocen działalności stacji, z wykorzystaniem sporządzonych przez stacje sprawozdań z działalności merytorycznej i finansowej.
5. Przeprowadzenie analizy przyczyn niewielkiego w stosunku do posiadanych możliwości wykorzystania pokoi gościnnych w stacjach w Wiedniu i Berlinie oraz podjęcie stosownych działań i decyzji.

Niezbędne jest także zapewnienie przez Prezesa PAN oraz dyrektorów stacji zagranicznych wniosków pokontrolnych, dotyczących:

1. Zwiększenia aktywności stacji na rzecz realizacji zadań określonych w statutach i w programach działania.
2. Poprawy stopnia wykorzystania posiadanego majątku, w tym pokoi gościnnych oraz gospodarowania publicznymi środkami finansowymi zgodnie z obowiązującymi w tym zakresie przepisami prawnymi.

II. CZĘŚĆ SZCZEGÓŁOWA

1. Charakterystyka stanu prawnego

W myśl art. 58 ustawy z dnia 25 kwietnia 1997 r. o Polskiej Akademii Nauk² stacje naukowe funkcjonują w strukturze organizacyjnej Akademii jako pomocnicze placówki naukowe³, które tworzy i likwiduje Prezydium Akademii na wniosek Prezesa PAN. Utworzenie i likwidacja stacji naukowej za granicą wymaga zgody Ministra Spraw Zagranicznych (ust. 1). Stosownie do art. 62 ustawy o PAN stacje naukowe, podobnie jak placówki naukowe PAN, są państwowymi jednostkami organizacyjnymi.

Według § 2 zarządzenia nr 7/98 Prezesa Polskiej Akademii Nauk z dnia 1 kwietnia 1998r. w sprawie organizacji i zasad funkcjonowania stacji naukowych Polskiej Akademii Nauk za granicą, stacje powołane są w celu nawiązywania, utrzymywania i rozwijania kontaktów naukowych pomiędzy polskimi i zagranicznymi placówkami naukowo-badawczymi oraz reprezentantami środowisk naukowych, a także promowania osiągnięć nauki polskiej za granicą, a ich zadania określają statuty nadane przez Prezesa PAN.

² Dz. U. Nr 75, poz. 469, ze zm.

³ Pomocniczymi placówkami naukowymi są w szczególności archiwa, biblioteki, muzea, zagraniczne stacje naukowe.

W objętym kontrolą okresie podstawę działalności stanowiły:

- 1) w Stacji Naukowej w Rzymie: Statut z dnia 7 marca 1997 r., a następnie z dnia 16 lipca 2001 r.
- 2) w Stacji Naukowej w Wiedniu: Statut z dnia 7 marca 1997 r., z dnia 15 maja 2001 r.; z dnia 25 kwietnia 2002r.
- 3) w Stacji Naukowej w Paryżu: Statut z dnia 13 marca 1995 r., a następnie z dnia 16 lipca 2001 r.
- 4) w Stacji Naukowej w Berlinie: Statut z dnia 16 lipca 2001 r..

Zgodnie ze Statutem PAN⁴, działalnością pomocniczej placówki naukowej jaką jest stacja zagraniczna, kieruje dyrektor przy pomocy zastępcy, a zasady powoływania dyrektora określa Prezes Akademii. W okresie objętym kontrolą w zakresie tym obowiązywało zarządzenie Nr 3/99 Prezesa PAN z dnia 26 marca 1999 r. w sprawie zasad powoływania dyrektora pomocniczej placówki naukowej PAN⁵. W stacji może działać rada naukowa, o której powołaniu decyduje i powołuje jej skład (po zasięgnięciu opinii Prezydium Akademii lub właściwego wydziału) - Prezes Akademii (§ 32 Statutu Akademii).

W myśl rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 22 grudnia 1998 r. w sprawie szczegółowych zasad finansowania Polskiej Akademii Nauk oraz gospodarki finansowej jej placówek naukowych⁶ koszty działalności stacji naukowych za granicą są finansowane ze środków budżetowych (§ 4 ust. 2 pkt 6).

Zgodnie z § 34 ust. 1 pkt 1 lit. b Statutu Akademii stacje naukowe prowadzą gospodarkę finansową na zasadach ustalonych w przepisach prawa budżetowego w formie państwowych jednostek budżetowych.

Szczegółowe zasady gospodarki finansowej jednostek budżetowych mających siedzibę poza granicami RP określa dział II §19 - 28 rozporządzenia Ministra Finansów z dnia 29 grudnia 2000 r. w sprawie szczegółowych zasad gospodarki finansowej jednostek budżetowych, zakładów budżetowych, gospodarstw pomocniczych jednostek budżetowych oraz szczegółowych zasad i terminów rocznych rozliczeń wpłat do budżetu przez zakłady budżetowe i gospodarstwa pomocnicze jednostek budżetowych⁷, zwane w dalszej części „rozporządzeniem”. Rozporządzenie to weszło w życie z dniem 1 stycznia 2001 r..

Poprzednio zasady gospodarki finansowej stacji PAN, jako jednostek budżetowych określone były przypisami zarządzenia Nr 90 Ministra Finansów z dnia 30 grudnia 1996 r. w sprawie szczegółowych zasad wykonywania budżetu jednostek budżetowych mających siedzibę poza granicami RP⁸.

⁴ Statut Akademii uchwalony przez Zgromadzenie Ogólne PAN w dniu 19 grudnia 1997 r. (uchwała Nr 4/97), zatwierdzony przez Prezesa Rady Ministrów w dniu 23 marca 1998 r.

⁵ nie publikowane.

⁶ Dz. U. Nr 162, poz. 1140.

⁷ Dz. U. Nr 122, poz. 1333.

⁸ Dz. Urz. M.F. Nr 26, poz. 138.

Zgodnie z rozporządzeniem dysponent główny przekazuje z rachunku bieżącego – subkonto wydatków - do placówek⁹ środki pieniężne na wykonanie wydatków budżetowych zaplanowanych w planach finansowych placówek, a placówki przekazują środki pieniężne uzyskane z tytułu wykonania dochodów budżetowych placówek, na polecenie dysponenta głównego, na rachunek bieżący subkonto dochodów dysponenta głównego (§ 21 ust. 1).

Kierownik placówki wykazuje wykonane dochody budżetowe i wykonane wydatki budżetowe oraz rozlicza środki pieniężne z wykonania dochodów budżetowych pozostawionych w placówce na pokrycie wykonywanych wydatków budżetowych w sprawozdaniach budżetowych (§ 21 ust. 3, pkt 2 rozporządzenia).

Rodzaje, formy, terminy i zasady sporządzania sprawozdań budżetowych z wykonania planów finansowych jednostek budżetowych mających siedzibę poza granicami zostały określone w rozporządzeniu Ministra Finansów z dnia 13 marca 2001 r. w sprawie sprawozdawczości budżetowej¹⁰.

W myśl § 4 ww. rozporządzenia kierownicy placówek zobowiązani są do sporządzania i przekazywania następujących sprawozdań: Rb – 23 PL (kwartalne sprawozdanie z rozliczenia środków pieniężnych), Rb – 27 PL (kwartalne sprawozdanie z wykonania planu dochodów budżetowych), Rb – 28 PL (kwartalne sprawozdanie z wykonania planu wydatków budżetowych), Rb – 32 (półroczne/roczne sprawozdanie z wykonania planów finansowych środków specjalnych jednostek budżetowych).

Na podstawie sprawozdań jednostkowych Rb – 23 PL, Rb - 27 PL, Rb - 28 PL, sporządzonych przez poszczególne placówki, dysponent główny sporządza sprawozdania łączne według stanu na 31 grudnia danego roku budżetowego i przekazuje do Ministerstwa Finansów, jako załączniki do sprawozdań Rb – 23, Rb – 27 i Rb - 28. Wynagrodzenia i świadczenia pracowników zagranicznych stacji naukowych PAN ustalane są według zasad określonych w rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 16 lipca 1991 r. w sprawie wynagrodzenia i świadczeń przysługujących pracownikom polskich placówek dyplomatycznych i urzędów konsularnych¹¹.

2. Charakterystyka uwarunkowań organizacyjno-ekonomicznych

Polska Akademia Nauk prowadzi aktualnie stacje naukowe w Paryżu, Wiedniu, Rzymie i Berlinie.

Stacja Naukowa PAN w Paryżu jest najstarszą z zagranicznych jednostek organizacyjnych Akademii, a jej tradycje sięgają roku 1893, kiedy to po przekazaniu przez Towarzystwo Historyczno-Literackie w Paryżu ówczesnej Akademii Umiejętności w Krakowie Biblioteki Polskiej (utworzonej w 1835 r.), przy Bibliotece tej i w jej budynku podjęła działalność Stacja Naukowa, będąca wówczas (w czasie utraty niepodległości) jedynym polskim samodzielnym ośrodkiem naukowym za granicą.

⁹ Zgodnie z przepisami § 19 ust. 1 rozporządzenia „placówka” to jednostka budżetowa mająca siedzibę poza granicami RP.

¹⁰ Dz. Nr 24, poz. 279.

¹¹ Dz. U. z 1991 r. Nr 71, poz. 307.

Po odzyskaniu niepodległości Stacja stała się placówką Polskiej Akademii Umiejętności. W 1946 r. nastąpiło rozdzielenie Stacji Naukowej od Biblioteki Polskiej, a w 1955 r. przejęła ją Polska Akademia Nauk. Aktualnie siedzibą Stacji jest będący własnością PAN budynek przy ul. Lauriston 74. Stacja utworzona została na podstawie Dekretu Prezydenta Republiki Francuskiej z dnia 2 lipca 1891 r. oraz uchwały Akademii Umiejętności w Krakowie z dnia 31 października 1891 r.. Ciągłość istnienia Stacji została potwierdzona w treści podpisanej w Paryżu w 1947 r. „Konwencji między Rzeczpospolitą Polską, a Republiką Francuską” dotyczącej współpracy intelektualnej.

Tradycje Stacji Naukowej PAN w Rzymie, powstałej w oparciu o księgozbiór dr J. Michałowskiego sięgają 1927 r.. Od stycznia 1939 r. do dnia dzisiejszego siedziba Stacji mieści się w Palazzo Doria przy vicolo Doria, w pomieszczeniach wynajmowanych od właścicielki tego obiektu, księżnej P. Doria. W okresie II wojny światowej oraz w latach 1950-1956 aktywność Stacji zredukowana była praktycznie do zera. Jej działalność, już jako placówki PAN, podjęta została ponownie w 1957 r.. Stacja Naukowa PAN w Rzymie koncentruje działalność na udostępnianiu bogatych zbiorów swojej biblioteki obejmującej ponad 30.000 tomów i ok. 50 tytułów czasopism i wydawnictw seryjnych. Jest to największa, po paryskiej Bibliotece Polskiej, biblioteka naukowa poza granicami kraju. Aktualnie, podstawą działalności Stacji we Włoszech są Protokoły Wykonawcze do Umowy Kulturalnej i Naukowej zawartej między Rządem PRL, a Rządem Republiki Włoskiej w dniu 25 marca 1965 r..

Stacji Naukowa PAN w Wiedniu została powołana w 1985 r., a zapoczątkowała swoją działalność w 1991 r. w budynku przy ul. Boerhaavegasse 25 (będącym obecnie własnością PAN) zakupionym w 1908 r. przez fundację „Dom Polski”. Fundacja „Dom Polski”, ze względu na kłopoty finansowe została rozwiązana w 1980 r., a jej budynek został przez Ministerstwo Spraw Zagranicznych, w porozumieniu z Ambasadą Polską w Wiedniu, przekazany Polskiej Akademii Nauk. Podstawą do podjęcia działalności przez Stację w 1991 r. było zezwolenie władz austriackich przekazane w Nocie austriackiego MSZ z dnia 22 sierpnia 1986 r. oraz Porozumienia Wykonawcze zawarte między Rządem RP i Austrii do Umowy Kulturalnej i Naukowej podpisanej w Wiedniu w dniu 14 czerwca 1972 r. Ostateczne uregulowanie statusu Stacji nastąpiło w marcu 2001r., zarządzeniem Ministra Gospodarki i Pracy Republiki Austrii o wyłączeniu Stacji Naukowej PAN w Wiedniu z obowiązujących przepisów o zatrudnianiu obcokrajowców w Austrii.

Stacja Naukowa PAN w Berlinie jest najmłodszą ze stacji zagranicznych - została powołana w 1996 r., a jej oficjalne otwarcie nastąpiło w lutym 2001 r., w użyczonym przez Ambasadę RP w Berlinie budynku przy ul. Majakowskiego 47. Stację utworzono w związku z naukowym, politycznym i gospodarczym ożywieniem współpracy polsko-niemieckiej. Podstawą działalności Stacji jest umowa międzyrządowa pomiędzy Rzeczpospolitą Polską, a Republiką Federalną Niemiec z dnia 14 lipca 1997 r..

Polska Akademia Nauk poza objętymi kontrolą stacjami naukowymi w Paryżu, Wiedniu, Rzymie i Berlinie, utworzyła w 1998 stanowisko Stałego Przedstawiciela PAN przy Rosyjskiej Akademii Nauk (RAN) w Moskwie. W stadium negocjacji znajduje się utworzenie przedstawicielstw PAN przy Narodowej Akademii Nauk Białorusi (NAN) w Mińsku i przy Narodowej Akademii Nauk Ukrainy (NAN) w Kijowie.

Nadmienić należy, iż w latach 1990-1991 wysunięta została przez Kierownictwo PAN inicjatywa powołania Stacji Naukowych PAN w Moskwie, Lwowie, Grodnie oraz analogicznych placówek Rosyjskiej Akademii Nauk, Narodowej Akademii Nauk Ukrainy i Białorusi w Polsce. Na skutek zachodzących zmian odstąpiono jednak od realizacji tej koncepcji. Natomiast podjęte zostały i kontynuowane są (w uzgodnieniu z MSZ) działania w kierunku tworzenia na zasadach wzajemności stałych przedstawicielstw. I tak, na mocy podpisanego w Moskwie w dniu 12 lipca 1995 r. i w Warszawie 30 lipca 1995 r. pomiędzy PAN i RAN Protokołu utworzone zostało, zarządzeniem nr 16/98 Prezesa PAN, wspomniane wyżej stanowisko stałego przedstawiciela PAN przy RAN. Zarządzenie 16/98 nie określa jednak statusu i organizacyjnego usytuowania tworzonego stanowiska w PAN.

Doprowadzono także do podpisania stosownych protokołów z NAN Ukrainy (17 listopada 1999 r.) oraz z NAN Białorusi (7 grudnia 2000 r. w Warszawie i w dniu 18 stycznia 2001 r. w Mińsku). Jednak termin uruchomienia przedstawicielstw w Kijowie i w Warszawie planowany na wrzesień 2002 r. został przesunięty na 2003 r., natomiast termin uruchomienia przedstawicielstw w Mińsku i w Warszawie nie został sprecyzowany.

Podstawę finansowania działalności Stacji stanowiły środki z budżetu państwa, środki uzyskiwane z wynajmu pokoi gościnnych, a także, o czym już wspomniano, w niewielkim stopniu środki budżetowe Komitetu Badań Naukowych przekazywane Akademii na działalność ogólnotechniczną i wspomagającą badania (DOT). Szczegółowe dane w tym zakresie przedstawiono w tabeli poniżej:

Wydatki stacji zagranicznych PAN realizowane ze środków pochodzących z budżetu, DOT i pokoi gościnnych, w okresie 2001 – I poł. 2002 r.						
	Budżet (zł)		DOT (zł)		Pokoje gościnne	
	2001 r.	I poł. 2002 r.	2001 r.	I poł. 2002 r.	2001 r.	I poł. 2002 r.
Ogółem:	4.877.167,12	2.298.400,00	106.012	10.000	-	-
w tym:						
Paryż	940.757,94	539.900	19.684	0	2.814.562FRF	218.846€
Rzym	920.042,25	405.000	16.910	0	-	-
Wiedeń	1.395.329,89	640.400	37.908	0	1.303.108ATS	75.866€
Berlin	1.272.698,22	506.000	0	0	1.942€	2.293€
Moskwa	311.998,19	163.100	31.510	10.000	-	-

Wydatki budżetowe Akademii na finansowanie stacji zagranicznych wynosiły w 2001 r. i w I pół. 2002 r. ok. 9,7% ogółu wydatków budżetowych PAN w tych okresach. Działalność gospodarcza stacji, obejmująca wynajem pokoi gościnnych i innych powierzchni, do końca 2001 r. prowadzona była w formie środków specjalnych. Stosownie do treści art. 193 ust. 2 ustawy z dnia 26 listopada 1998 r. o finansach publicznych, z końcem 2001 r. dysponent główny (Prezes PAN) dokonał likwidacji środków specjalnych. W ich miejsce dyrektorzy poszczególnych stacji utworzyli gospodarstwa pomocnicze, które rozpoczęły działalność w 2002 r.

Zgodnie z obowiązującymi statutami podstawowym celem funkcjonowania Stacji naukowych PAN jest przyczynianie się, we współpracy z ambasadami i innymi instytucjami, do rozwijania współpracy naukowej, naukowo-technicznej i kulturalnej między Polską a krajami, w których te stacje funkcjonują. Cel ten realizują poprzez:

- 1) upowszechnianie i popularyzowanie osiągnięć nauki polskiej w danym kraju oraz nauki tego kraju w Polsce,
- 2) organizowanie konferencji, odczytów, seminariów, wystaw oraz innych imprez naukowych,
- 3) organizowanie kontaktów placówek naukowych oraz pracowników naukowych obu zainteresowanych stron,
- 4) wydawanie biuletynów naukowych stacji oraz innych publikacji naukowych, wynikających z programu działalności poszczególnych stacji.

Stacje poza bezpośrednim udziałem w rozwijaniu współpracy zobowiązane są także do:

- 1) udziału w realizacji porozumień o współpracy między PAN, a instytucjami naukowymi danego kraju i opracowywaniu projektów tej współpracy z danymi krajami,
- 2) utrzymywania kontaktów z międzynarodowymi organizacjami naukowymi mającymi siedzibę na terenie danego kraju,
- 3) przedkładania wniosków i propozycji w sprawie kierunków rozwoju współpracy naukowo-technicznej,
- 4) udzielania pomocy organizacyjnej polskim pracownikom naukowym w trakcie ich podróży służbowych.

Ponadto stacje mogą prowadzić badania naukowe w specjalnościach zatrudnionych w nich pracowników posiadających tytuł lub stopień naukowy.

Podkreślić należy, iż stacje naukowe PAN, tak w założeniach statutowych, jak i w praktyce, prowadzą działalność reprezentacyjną i usługową nie tylko w odniesieniu do Akademii, ale i całej nauki polskiej. Niezależnie od ww. jednakowych dla wszystkich stacji zadań i zobowiązań Stacje w Rzymie, Paryżu i Wiedniu prowadzą biblioteki i czytelnie dla tamtejszych środowisk naukowych i przebywających tam naukowców polskich, a Stacje w Paryżu, Wiedniu i Berlinie prowadzą pokoje gościnne dla polskich pracowników naukowych i innych osób czasowo przebywających w danym kraju. Różnice te znajdują swoje odzwierciedlenie w strukturze organizacyjnej poszczególnych stacji. I tak, poza występującymi we wszystkich stacjach działami naukowym oraz administracyjnym, Stacje w Paryżu, Wiedniu i Berlinie prowadzą wyodrębniony dział pokoi gościnnych; Stacje w Rzymie, Paryżu i Wiedniu dział biblioteka z czytelnią, a Stacja w Wiedniu dział kontaktów organizacyjno-naukowych, które w przypadku pozostałych stacji należą do obowiązków działu biblioteki z czytelnią.

3. Istotne ustalenia kontroli

3.1. Realizacja zadań statutowych.

Wśród stacji PAN zdecydowanie największą aktywność przejawiała Stacja w Paryżu, co było wynikiem zarówno korzystnych uwarunkowań historyczno-politycznych (niezmiennie przyjazne od wieków stosunki polsko-francuskie, liczna od czasów Wielkiej Emigracji i aktywna, również w środowiskach naukowych i kulturalnych Polonia), jak też wysokiego i to w skali światowej, autorytetu naukowego obecnego, jak i poprzednich dyrektorów Stacji i ich zdolności organizacyjnych. Stacja w Paryżu, mimo porównywalnych z innymi stacjami PAN i nie najwyższymi wydatkami finansowymi, korzystnie wyróżnia się podejmowanymi inicjatywami oraz liczbą i zakresem tematycznym organizowanych imprez.

Od lat utrzymuje i rozwija owocne kontakty z licznymi ośrodkami naukowymi Francji (w tym z Uniwersytetem Paryskim, Uniwersytetami w Wersalu, Strasburgu, Grenoble, Rennes) oraz z instytucjami polskimi (Biblioteka Polska, Ośrodek Kultury Polskiej na Uniwersytecie Paris IV Sorbonne, Instytut Literacki). Efektywność tych kontaktów przejawia się m.in. w organizacji wspólnych imprez naukowych i kulturalnych. Stacja pełni również rolę pomostu między krajem, a organizacjami polonijnymi, a także pośredniczy w kontaktach naukowych krajów wschodnioeuropejskich (Ukraina, Białoruś) z naukowcami zachodnimi.

Ugruntowaną pozycję ośrodka naukowego posiada również Stacja w Rzymie, głównie w wyniku posiadanych zbiorów bibliotecznych, a także dzięki współpracy w ramach Międzynarodowej Unii Instytutów Archeologii, Historii i Historii Sztuki w Rzymie, a także prowadzonej współpracy (w ramach umów podpisanych przez Polską Akademię Nauk) z Akademią dei Lincei i z Włoską Krajową Radą Badań Naukowych CNR.

Obowiązujące statuty nakładają na stacje obszerny zakres zadań i obowiązków. Faktycznie natomiast żadna z nich nie wypełniała w pełnym zakresie wszystkich przypisywanych im zadań statutowych, w tym obligatoryjnych, co wynikało głównie z ograniczonych możliwości ich realizacji, zwłaszcza kadrowych, co omówiono w dalszej części informacji, a także z dezaktualizacji niektórych zadań bądź braku sprecyzowania wymagań, co do sposobu i zakresu ich wykonania. Jakkolwiek obowiązujące statuty zostały nadane stacjom w połowie 2001 r., to jednak określone w nich zadania nie różniły się w sposób istotny, a najczęściej były prostym przeniesieniem zadań ze statutów nadanych stacjom w latach 1995 i 1997 (nie dotyczy to Stacji w Berlinie utworzonej w 2001 r.).

Dyrektor Stacji w Paryżu, wyjaśniając w trakcie kontroli jej ograniczoną działalność w organizowaniu kontaktów polskich i francuskich placówek naukowych oraz ich pracowników (§ 3 ust. 2 pkt 3 Statutu Stacji) zwrócił uwagę, iż jest to wynikiem niewielkiego i malejącego wciąż zapotrzebowania na tego typu usługi, będącego zastępstwem postępującej decentralizacji międzynarodowej współpracy naukowo-technicznej oraz szerokimi możliwościami nawiązywania kontaktów bezpośrednio przez zainteresowane jednostki czy naukowców.

Na brak zainteresowania środowisk w nawiązywaniu kontaktów naukowych za pośrednictwem stacji zwracał także uwagę Dyrektor Stacji w Berlinie informując władze Akademii, że *„równolegle z nawiązywaniem kontaktów z możliwie największą liczbą niemieckich instytucji i organizacji międzynarodowych, podjęto szereg działań skierowanych do instytucji naukowych w kraju. Celem tych działań było wyjście naprzeciw potrzebom środowiska naukowego PAN i poznanie jego oczekiwań wobec Stacji Naukowej w Berlinie. Tak na marginesie, odzew w tym zakresie jest, jak dotąd, mniej niż skromny”*.

W konsekwencji stacje PAN w niewielkim stopniu pośredniczyły w organizowaniu kontaktów naukowych. Faktem jest natomiast, iż w przypadku takiej potrzeby podejmowano stosowne, jakkolwiek nie zawsze skuteczne, działania. Np. Stacja w Rzymie pośredniczyła między Akademią dei Lincei a Katedrą Italianistyki Uniwersytetu Warszawskiego w sprawie zaproszenia do Polski jednego z członków rzeczywistych Akademii. Nie przyniosły jednak efektów zabiegi Stacji o finansowanie przez stronę włoską polskiego projektu badawczego z zakresu badań archeologiczno-antropologicznych Sardynii.

W sytuacji niesprecyzowanych ze strony Akademii oczekiwań stacje PAN w zasadzie nie realizowały także wynikającego ze statutow (§ 3 ust. 5) obowiązku przedkładania wniosków i propozycji w sprawie kierunków rozwoju współpracy naukowej i naukowo-technicznej z danym krajem. Stacje nie prowadziły też analizy tej współpracy, w związku z tym nieliczne wnioski i propozycje miały charakter sporadyczny i przypadkowy. I tak, dyrektor Stacji w Paryżu, w wyjaśnieniach dla kontroli NIK, stwierdził, m.in., że *„Nie miałem żadnych informacji ze strony PAN, KBN czy MEN na temat współpracy polsko-francuskiej w zakresie nauki i techniki, więc myślałem, iż moja wiedza na ten temat odpowiednim władzom w kraju będzie mało przydatna”*.

W niewielkim zakresie realizowane były zadania statutowe stacji zagranicznych w zakresie utrzymywania kontaktów z międzynarodowymi organizacjami naukowymi mającymi siedzibę w kraju funkcjonowania stacji. Uwagę zwraca zwłaszcza brak zainteresowania stacji zagranicznych PAN w utrzymywaniu kontaktów z organizacjami międzynarodowymi, których członkiem jest Polska i do których za pośrednictwem PAN wpłacane są składki członkowskie. Trzy stacje (w Wiedniu, Rzymie i Berlinie) nie utrzymywały praktycznie żadnych kontaktów z takimi organizacjami. Dotyczy to 4 organizacji mających siedzibę w Austrii, 3 we Włoszech i 8 w Niemczech.

Ogółem do tych 15 organizacji Akademia wpłaciła z tytułu składek członkowskich 1.347,2 tys. zł w 2001 r. i 675,2 tys. zł w I półroczu 2002 r.¹². Największą składkę wpłacono (1.027,8 tys. zł w 2001 r. i 358,5 tys. zł w 2002 r.) do mającego siedzibę w Wiedniu Międzynarodowego Instytutu Stosowanej Analizy Systemowej.

Podkreślić przy tym należy, iż władze PAN, jak też jej komórki organizacyjne zajmujące się współpracą Akademii z zagranicą, mimo dużej liczby tego typu organizacji, nie precyzowały swoich oczekiwań w tym zakresie wobec poszczególnych stacji, pozostawiając stacjom swobodę co do zakresu i wyboru tych kontaktów. Przyznać należy, iż w niektórych przypadkach przynosiło to korzystne efekty i rezultaty. I tak np. Dyrektor Stacji Naukowej PAN w Paryżu pełni obecnie funkcję wiceprezesa Europejskiej Akademii Nauk, Sztuki i Literatury w Paryżu, a obecny Dyrektor Stacji Naukowej PAN w Rzymie w latach 1996-2000 był Prezydentem Unii Instytutów Archeologii, Historii i Historii Sztuki – skupiającej 32 zlokalizowane w Rzymie placówki naukowe różnych państw świata.

Charakterystyczne jest to, iż Dyrektor Stacji w Rzymie, pełniący to stanowisko trzecią już z kolei czteroletnią kadencję, w odpowiedzi na wystąpienie pokontrolne odnosząc się do postawionej tam kwestii braku kontaktów z ww. 3 organizacjami międzynarodowymi zwrócił się do NIK z pytaniem, na czym mają polegać kontakty Stacji w tym zakresie.

Powyższy stan tylko w części uznać można za wynik niedostatecznej aktywności w.w. stacji PAN. W znacznej mierze utrzymywanie kontaktów przez stacje z organizacjami międzynarodowymi było niemożliwe, a nawet niecelowe, co potwierdziły władze PAN podczas prowadzonej kontroli NIK. Właściwymi partnerami tych organizacji są bowiem powołane specjalnie w tym celu komitety grupujące uczonych z odpowiednimi kwalifikacjami i zainteresowaniami naukowymi.

¹² Według stanu na dzień 30 października 2002 r.

W tej sytuacji, już w trakcie kontroli, Kierownictwo PAN uznało celowym zmodyfikowanie zamiarów i oczekiwań w stosunku do stacji zagranicznych w części dotyczącej utrzymywania kontaktów z międzynarodowymi organizacjami naukowymi.

Niewielki był także udział stacji zagranicznych w realizacji zawartych przez PAN porozumień o współpracy naukowej. W okresie kontroli Akademia była uczestnikiem 69 porozumień dwustronnych z zagranicznymi instytucjami naukowymi, akademiami nauk, towarzystwami naukowymi i uczelniami. Nakładając na stacje zagraniczne statutowy obowiązek udziału w realizacji tych porozumień i w tym przypadku nie wskazano konkretnych uczestników, jak też zakresu i jego form.

Stwierdzono równocześnie, iż porozumienia w zdecydowanej większości zawarte zostały przed 1990 r. w innych niż obecnie uwarunkowaniach politycznych i wymagają gruntownej weryfikacji z punktu widzenia dzisiejszych potrzeb, jak i faktycznych korzyści osiąganych przez PAN. Z wewnętrznych ocen Biura Współpracy z Zagranicą Kancelarii PAN wynika, że w wielu porozumieniach wymiana i współpraca ma charakter sporadyczny i uczestniczą w niej 1-2 placówki, a jej kierunki i formy dyktują zainteresowane placówki lub wręcz pojedyncze osoby. Potwierdziła to powołana przez Prezesa PAN w lutym 2001 r. Komisja do Spraw Współpracy z Zagranicą Polskiej Akademii Nauk wnosząc o:

- 1) dokonanie przeglądu i oceny obecnych porozumień z punktu widzenia korzyści i priorytetów naukowych Akademii,
- 2) zdecydowane ograniczenie liczby krajów i umów, nawet o połowę,
- 3) przesunięcie części porozumień do realizacji w ramach bezpośredniej współpracy placówek (na ich koszt, jeżeli są zainteresowane), wygaszanie pozostałych mniej ważnych dla Akademii,
- 4) nawiązywanie współpracy z nowymi krajami, zgodnie z Priorytetami Akademii.

W tej sytuacji zachowanie stacji PAN nawiązujących i utrzymujących kontakty z instytucjami i organizacjami stosownie do własnych potrzeb i zamierzeń, uznać należy za właściwe i racjonalne.

Mimo znacznych rozbieżności między zadaniami statutowymi, a faktycznymi możliwościami ich realizacji i dezaktualizacji niektórych, żadna ze stacji nie występowała o korektę (aktualizację) zadań czy też zmianę ich charakteru z obligatoryjnego na fakultatywny. Dyrektorzy nie widzieli takiej potrzeby, gdyż działalność merytoryczna poszczególnych stacji nie poddawana była praktycznie żadnej ocenie. Brak było także ze strony władz Akademii sprecyzowanych żądań w zakresie i sposobie realizacji poszczególnych zadań statutowych. Dopiero w wyniku kontroli dyrektor Stacji w Wiedniu wystąpił do władz PAN o dokonanie zmian w Statucie Stacji polegającej na zmianie jednego ze sformułowanych tam nakazów, o czym poinformował NIK odpowiadając na wystąpienie pokontrolne. Z podobnym wnioskiem wystąpił również dyrektor Stacji w Rzymie.

Stosunkowo szeroki zakres zadań statutowych wykraczający poza faktyczne możliwości realizacyjne stacji, przy równoczesnym braku sprecyzowania wymagań ze strony władz PAN, zmuszał kierownictwa do samodzielnego wyboru priorytetów, pozostawiając im znaczną swobodę. Generalnie jednak merytoryczna działalność wszystkich stacji PAN ukierunkowana była na popularyzację osiągnięć polskiej nauki i kultury oraz organizację imprez naukowych (konferencje, odczyty, wystawy) i kulturalnych (koncerty, wieczory autorskie, obchody rocznic) będących w praktyce jedną z głównych form promocji.

Przywiązywano również wagę do prezentowania stacji w środowisku naukowym danego kraju co odbywało się głównie poprzez uczestnictwo ich pracowników w imprezach organizowanych przez miejscowe instytucje naukowe. W przypadku Stacji w Rzymie dominującą formą działalności było również prowadzenie biblioteki.

Stacje zagraniczne PAN reprezentują całą naukę polską, a więc wszystkie prowadzące działalność naukową jednostki podstawowe szkół wyższych, jednostki badawczo-rozwojowe oraz placówki naukowe Akademii, co stanowi łącznie ok. 900 jednostek. Jednocześnie jednak nie zostały określone zasady współpracy w zakresie promocji tych jednostek przez stacje. Stąd też działania promocyjne nie były poprzedzone rozpoznaniem oczekiwań, ze strony krajowych jednostek naukowych. Władze Akademii zobowiązując stacje zagraniczne do popularyzowania osiągnięć nauki polskiej nie doprowadziły także do przygotowania spójnego programu promocji i nie określiły bieżących zadań i kierunków w tym zakresie, zwłaszcza, co do obszarów koncentracji działań promocyjnych (wybór osiągnięć wartych promocji, ukierunkowanie promocji na określone środowiska czy instytucje). W konsekwencji programy działania poszczególnych stacji wynikały głównie z zainteresowań naukowych i możliwości ich dyrektorów i niewielkiej liczby zatrudnionych tam pracowników naukowych. Nie były podporządkowane żadnej kompleksowej i spójnej strategii promocji nauki polskiej za granicą. Nie stwierdzono by w sprawach tych kontaktowano się z Komitetem Badań Naukowych odpowiedzialnym za politykę naukową państwa.

Ustalone przez poszczególne stacje programy działania, w tym plany imprez promocyjnych, nie poddawane były żadnym korektom ze strony władz Akademii. Najczęściej bowiem stacje nie przysyłały swoich planów do wiadomości czy akceptacji władz Akademii, nie narażając się praktycznie na żadne konsekwencje z tego tytułu. Brak było bowiem obowiązujących procedur i wymagań w tym zakresie. Stwierdzono np. że stacje w Wiedniu, Paryżu i Berlinie, a także Stały Przedstawiciel PAN w Moskwie nie przesyłały do władz Akademii swoich planów pracy na 2001 r., a Stacja w Berlinie nie przesyłała również swojego planu pracy na 2002 r.. Pismo interwencyjne w tej sprawie (Działu do spraw Współpracy Naukowej z Zagranicą) skierowane zostało do Stacji w Berlinie dopiero 16 października 2002 r. w czasie kontroli NIK w PAN. W odpowiedzi na powyższe pismo – skierowanej do wiceprezesa PAN – Dyrektor Stacji stwierdził iż „Stacja Naukowa PAN w Berlinie nie przekazała do akceptacji Kierownictwa PAN planu działalności „na kończący się rok 2002” wyłącznie z tego względu na to, że nikt z Kancelarii PAN o nadesłanie takowego planu się nie zwrócił”.

Uwagę zwraca również duże zróżnicowanie imprez organizowanych przez poszczególne stacje. I tak; Stacja w Paryżu w objętym kontrolą okresie (2001 r. i I poł. 2002 r.) zorganizowała ogółem 66 imprez, w tym 50 o charakterze naukowym i 16 kulturalnych, podczas gdy Stacja w Berlinie zorganizowała łącznie tylko 4 imprezy, z czego 3 w I poł. 2002 r.. Stacja w Rzymie zorganizowała 31 imprez (18 w 2001 i 13 w I poł. 2002 r.), natomiast Stacja w Wiedniu 10 imprez w 2001 r..

Inną, obok imprez naukowych i kulturalnych, formę promocji nauki polskiej stanowiła działalność wydawnicza stacji PAN. Działalność taką zgodnie ze statutem prowadziły stacje w Paryżu, Rzymie i Wiedniu. I tak:

- *Stacja w Wiedniu zakończyła w 2001 r. wydawanie tomów serii Biblioteki Wiedeńskiej Stacji Polskiej Akademii Nauk. Rozpoczęto natomiast wydawanie nowej serii p.t. „Conference Proceedings and Monographs”; w ramach tej serii w roku 2001 ukazał się tom p.t. „Physics and Materials Science” pod redakcją dyrektora Stacji.*
- *Stacja w Paryżu kontynuowała wznowioną w 1998 r. działalność wydawniczą: obok wydawanych systematycznie „Roczników Stacji PAN w Paryżu” wydano m.in. pierwszy numer biuletynu „Science and Society” w języku angielskim.*
- *Stacja Naukowa w Rzymie w 2001 r. wydała kolejne pozycje serii „Conferenze”, a mianowicie nr 113 i nr 114 oraz złożyła do druku nr 115 i nr 116.*

Stacja PAN w Berlinie do czasu kontroli nie podjęła przewidzianej w statucie działalności wydawniczej.

3.1.1. Warunki kadrowe do realizacji zadań

W badanym okresie w stacjach PAN (łącznie z Przedstawicielem w Moskwie) zatrudnionych było 29 osób, z czego dominującą grupę stanowili pracownicy obsługi i zaplecza technicznego. Na stanowiskach merytorycznych zatrudnionych było 10 osób. I tak:

1. W stacji PAN w Wiedniu spośród 10 pracowników na stanowiskach merytorycznych, poza Dyrektorem Stacji, zatrudniono ogółem 2 osoby – obie na niepełnych etatach; Stacja nie posiadała etatu pracownika ds. kontaktów z instytucjami naukowymi (etat zlikwidowano w 2001 r.).
2. W stacji PAN w Berlinie zatrudnionych było 3 pracowników, tj. dyrektor, jego zastępca ds. administracyjnych oraz specjalista do spraw kontaktów naukowych. Taki limit zatrudnienia określały warunki umowy międzyrządowej podpisanej 14 lipca 1997 r.. Obsługę techniczną Stacji wykonywały 2 osoby zatrudnione przez Ambasadę Polską w Berlinie – oddelegowane do pracy w Stacji.
3. W stacji PAN w Rzymie zatrudnione były 4 osoby, w tym 2 na stanowiskach merytorycznych (dyrektor i bibliotekarka).
4. W stacji PAN w Paryżu zatrudnionych było 10 osób, w tym jedna na stanowisku merytorycznym (dyrektor). W okresie kontroli nie obsadzone pozostawało stanowisko bibliotekarza.
5. W Stałym Przedstawicielstwie PAN w Moskwie zatrudnione były 2 osoby, w tym jedna na stanowisku merytorycznym (dyrektor).

Pracownicy stacji, poza dyrektorem powoływanym na podstawie konkursu (w trybie § 7 Statutu PAN) i zastępcą zatrudnianym przez Prezesa PAN na wniosek dyrektora, zatrudniani są przez dyrektora stacji za zgodą Prezesa PAN.

Okres zatrudnienia (liczba kadencji) dyrektora stacji zagranicznej PAN nie jest ograniczony żadnym uregulowaniem, pod warunkiem ponownego wyboru w obowiązującym trybie. I tak, w wyniku postępowania konkursowego na trzecią z kolei, czteroletnią kadencję wybrany został dyrektor Stacji w Rzymie, na drugą kadencję wybrany został w 2000 r. dyrektor stacji w Paryżu. Pozostali pracownicy zamieszkujący na stałe w kraju zatrudniani byli zgodnie z uregulowaniami wprowadzonymi we wspomnianym poprzednio zarządzeniu nr 7/98 prezesa PAN, na czas określony nie dłużej niż 4 lata, przy czym w szczególnie uzasadnionych przypadkach, okres ten mógł ulec przedłużeniu o jeden rok.

Zgodnie z obowiązującymi w PAN uregulowaniami wprowadzonymi wspomnianym uprzednio zarządzeniem 3/99 Prezesa PAN, kandydat na stanowisko dyrektora stacji naukowej za granicą¹³ powinien posiadać tytuł naukowy profesora oraz legitymować się doświadczeniem w zakresie kierowania placówkami naukowymi. Jak wynika z ustaleń kontroli, uregulowania te nie były przestrzegane. I tak: Komisja Konkursowa, powołana w celu wyłonienia dyrektora Stacji Naukowej PAN w Berlinie, spośród 5 kandydatów, z których jeden posiadał stopień naukowy doktora, dwóch stopień doktora habilitowanego oraz dwóch tytuł naukowy profesora - zarekomendowała wybór jednej z osób ze stopniem naukowym doktora habilitowanego, a Prezes PAN zatwierdził ten wybór, mimo iż kandydat nie spełniał wymogów formalnych, tj. nie posiadał tytułu naukowego profesora, ale także nie legitymował się doświadczeniem w zakresie kierowania placówkami naukowymi. Dodać przy tym należy, iż ustalenia kontroli w niczym nie pomniejszają merytorycznej zasadności tego wyboru.

3.1.2. Wykorzystanie majątku

Legalność funkcjonowania wszystkich stacji naukowych PAN za granicą, o czym już wspomniano wcześniej, potwierdzona została w stosownych aktach prawnych danych krajów, jak też w umowach i porozumieniach międzynarodowych oraz w programach współpracy kulturalnej i naukowo-technicznej.

Stacja Naukowa PAN w Paryżu dysponuje budynkiem przy Lauriston 74, gdzie zlokalizowane są biura i pomieszczenia administracyjne, sala konferencyjna, biblioteka oraz pokoje gościnne. Stacja dysponuje ponadto zespołem budynków dawnej Szkoły Polskiej przy ul. Lamande 11/19/15, gdzie zlokalizowana jest szkoła dla dzieci polskich, pokoje gościnne oraz pomieszczenia administracyjne. Działalność szkoły finansowana jest przez Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu. Łącznie stacja dysponuje 46 pokojami gościnnymi na ok. 80 osób. Wskazać przy tym należy, iż podjęte przez kierownictwo PAN działania, zgodne z wnioskami pokontrolnymi NIK, doprowadziły do korzystnego uregulowania praw Akademii do zajmowanego przez Stację budynku przy ul. Lauriston 74. Akademia dysponuje 97%, a faktycznie 100%, ogółu akcji Spółki Akcyjnej DHM, będącej prawnym właścicielem budynku (30 spośród 1000 akcji posiada 6 osób fizycznych, z związku z wymogami prawa francuskiego).

Stacja Naukowa PAN w Wiedniu mieści się w budynku przy ul. Boerhaavegasse 25, będącym własnością PAN. Budynek, po likwidacji fundacji „Dom Polski” w 1981 r. został przekazany Polskiej Akademii Nauk przez Ministerstwo Spraw Zagranicznych, w porozumieniu z Ambasadą Polską w Wiedniu. W budynku zlokalizowane są pomieszczenia biurowe i administracyjne Stacji, sala konferencyjna, biblioteka, oraz 30 pokoi gościnnych na 38 miejsc (22 pokoje jednoosobowe oraz 8 pokoi 2 osobowych).

Natomiast stacje w Berlinie i Rzymie prowadzą działalność w budynkach niebędących własnością Akademii. Stacja Naukowa PAN w Berlinie działa w użyczonym przez Ambasadę RP w Berlinie budynku przy ul. Majakowskiego 47, dysponując salą konferencyjną oraz 3 pokojami gościnnymi, a Stacja Naukowa PAN w Rzymie od wielu lat wynajmuje pomieszczenia od księżnej P. Doria, w Palazzo Doria przy vicolo Doria 2. Pomieszczenia te wykorzystywane są głównie dla potrzeb

¹³ Pkt. 8 załącznika do zarządzenia Nr 3/99 Prezesa PAN z dnia 26 marca 1999 r. w sprawie zasad powoływania dyrektora pomocniczej placówki naukowej

biblioteki. Należy podkreślić, że usytuowanie i układ pomieszczeń (wynajmowanych przez Stację od 1938 r. w historycznym Pałacu Doria) ograniczają w istotny sposób możliwości wydzielenia ich części wyłącznie na potrzeby biblioteki. Również z uwagi na zabytkowy charakter obiektu – brak jest możliwości podjęcia prac remontowych umożliwiających podział pomieszczeń na potrzeby biblioteki, jak również na cele biurowo-administracyjne. W ocenie NIK – jednocześnie wykorzystywane tych samych pomieszczeń na wszystkie wymienione wyżej potrzeby stanowi poważne zagrożenie dla gromadzonych od kilkudziesięciu lat zbiorów bibliotecznych Stacji.

Wskazać przy tym należy, iż administrowane przez stacje zagraniczne obiekty Akademii utrzymywane są w dobrym stanie technicznym, co jest efektem prowadzonych w nich prac remontowych. I tak, w Stacji Naukowej PAN w Paryżu w latach 1996-2001 na remonty budynków znajdujących się w dyspozycji Stacji wydatkowano łącznie 7.126.615 FRF, z tego na remonty budynku przy ul. Lauriston – 6.276.449,49 FRF i budynku przy Lamande 850.165,77 FRF. W pierwszym z budynków wykonano m.in. modernizację I i II piętra budynku głównego, gdzie znajdują się pokoje gościnne, odnowiono elewację, wymieniono instalację wodno-kanalizacyjną, a także wykonano instalację wentylacyjną i przeciwpożarową stosownie do wymogów prawa francuskiego. Z kolei w drugim z obiektów dokonano wymiany instalacji ciepłej i zimnej wody oraz instalacji centralnego ogrzewania. W najbliższym czasie stacja przystąpi do remontu elewacji tych obiektów.

Prowadzenie w posiadanych pomieszczeniach przez stacje w Paryżu, Wiedniu i Berlinie działalności w zakresie wynajmu pokoi gościnnych stanowiło realizację ich zadań statutowych, a jednocześnie tworzyło korzystne warunki dla realizacji zadań merytorycznych, a w przypadku stacji w Paryżu i Wiedniu stanowiło źródło znacznych przychodów w stosunku do przychodów budżetowych. Zainteresowanie środowiska naukowego tą formą działalności stacji było bardzo zróżnicowane i stanowiło w pewnym stopniu pochodną liczby dostępnych miejsc noclegowych i ich standardu, a także prowadzonej działalności merytorycznej (Wiedeń i Paryż). Największe zainteresowanie środowiska naukowego tą formą działalności miało miejsce w Paryżu, najmniejsze natomiast w Berlinie.

- *W 2001 r. w pokojach gościnnych Stacji PAN w Paryżu przebywało 1.949 osób (w ośrodku Lauriston – 1.328 osób oraz w ośrodku Lamande – 621 osób), w ogromnej większości (1.741 osób) - pracowników wyższych uczelni, instytucji naukowo-badawczych, studentów, stypendystów. W I połowie 2002 r. z ośrodków tych korzystało 962 osoby. Stopień wykorzystania obiektów hotelowych wynosił w tych okresach ok. 75%.*
- *W Stacji PAN w Wiedniu wykorzystanie obiektów hotelowych kształtowało się na poziomie ok. 58% w 2001 r. i 56% w I poł. 2002 r., a w Stacji PAN w Berlinie na poziomie odpowiednio ok. 30 % i 25 %.*

Posiadane przez stacje pomieszczenia wykorzystywane były również do prowadzenia bibliotek dla środowisk naukowych. Działalność ta była prowadzona przez Stacje w Paryżu, Wiedniu i Rzymie, przy czym w Stacji Naukowej PAN w Rzymie była to podstawowa forma działalności. Z księgozbioru biblioteki Stacji PAN w Rzymie obejmującego 33.322 pozycje o łącznej wartości 1.026.505,24 €, korzystało 635 osób w 2001 r. oraz 408 osoby w I półroczu 2002 r. Wskazać przy tym jednak należy, iż spis posiadanych zbiorów przeprowadzono w 1989 r., tj. przed 13 laty. Zgodnie z § 31 rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 5 listopada 1999 r. w sprawie zasad ewidencji materiałów bibliotecznych¹⁴,

¹⁴ Dz. U. Nr 93, poz. 1077, ze zm.

skonstrum materiałów, do których czytelnicy mają wolny dostęp, przeprowadza się co najmniej raz na 5 lat.

Zastrzeżenia NIK dotyczyły w tym zakresie także Stacji PAN w Paryżu, która praktycznie od października 2001 r. nie realizowała zadania wymienionego w § 3 pkt. 9 Statutu, tj. nie prowadziła biblioteki dla polskich i francuskich środowisk naukowych z powodu nieobsadzenia stanowiska bibliotekarza. W konsekwencji zbiory biblioteczne liczące ok. 12.000 woluminów - książek i czasopism naukowych (blisko 100 tytułów), pozostawały praktycznie niedostępne przez ten okres (z biblioteki korzystało ok. 800 osób rocznie). Negatywnymi skutkami tej sytuacji były zaległości w ewidencjonowaniu wpływających do biblioteki druków oraz możliwość utraty kontaktu z częścią osób korzystających ze zbiorów. Stanowisko bibliotekarza zostało obsadzone w czasie kontroli.

W Stacji PAN w Berlinie, z uwagi na jej krótki okres funkcjonowania, biblioteka była w fazie organizacji. Stwierdzono znaczne zaległości w inwentaryzowaniu i porządkowaniu gromadzonych (zakupionych lub pozyskanych nieodpłatnie) materiałów bibliotecznych stanowiących obecnie księgozbiór podręczny, który w założeniach ma stanowić podstawę przyszłej ogólnodostępnej biblioteki.

Ustalono, iż Stacja PAN w Wiedniu wynajmuje od 1991 r. część pomieszczeń o powierzchni ok. 130 m² w administrowanych budynkach organizacjom polonijnym; Związkowi Polaków w Austrii „Strzecha” (72 m²) i Wspólnocie Polskich Organizacji w Austrii – Forum Polonii (58 m²) oraz umożliwia im korzystanie z pomieszczeń wspólnych (korytarze, sanitariaty o powierzchni 93 m²) nie uzyskując od tych organizacji (w przypadku Forum Polonii - żadnych) opłat na pokrycie ponoszonych przez Stację kosztów eksploatacyjnych. W konsekwencji, Stacja ze środków budżetowych przeznaczonych na finansowanie działalności statutowej finansuje, bez tytułu prawnego, działalność wymienionych organizacji polonijnych.

3.2. Finansowanie zadań statutowych

Podstawę finansowania działalności stacji stanowiły środki z budżetu państwa (część 67 – Polska Akademia Nauk), środki uzyskiwane z wynajmu pokoi gościnnych, oraz w niewielkim stopniu środki budżetowe Komitetu Badań Naukowych przekazywane Akademii na działalność ogólnotechniczną i wspomagającą badania. Wydatki środków budżetowych przekazanych stacjom w 2001 r. i w I poł. 2002 r. przeznaczane były głównie na pokrywanie kosztów wynagrodzeń z pochodnymi. I tak, udział wynagrodzeń z pochodnymi w wydatkach budżetowych stacji w 2001 r. wynosił ok. 58,6% (2.859.751,6 tys. zł z 4.877.167,12 zł), przy czym w poszczególnych stacjach przedstawiał się następująco:

1) Stacja Naukowa PAN w Paryżu	61,1%,
2) Stacja Naukowa PAN w Rzymie	42,5%,
3) Stacja Naukowa PAN w Wiedniu	61,7%,
4) Stacja Naukowa PAN w Berlinie	31,9%,
5) Stały Przedstawiciel PAN w Moskwie	63,4%.

Znaczną pozycję w wydatkach stacji stanowiły wydatki na zakup usług obcych. W 2001 r. wyniosły one 29,1% wydatków ogółem, przy czym największy udział tych wydatków w wydatkach ogółem stwierdzono w Stacji Naukowej PAN w Berlinie, gdzie kształtował się na poziomie 36,2%, a wynikało to głównie, o czym pisano wcześniej, z oddelegowania do pracy w Stacji dwóch pracowników Ambasady RP w Berlinie.

Ponadto znaczący udział w wydatkach stacji finansowanych ze środków budżetowych miały wydatki na zakup materiałów i wyposażenia. W 2001 r. wyniosły one ok. 8,7% wydatków ogółem (424.403,92 zł).

W 2001 r. nakłady stacji na realizację zadań z zakresu działalności ogólnotechnicznej, dofinansowywanych z KBN wyniosły 106.012 zł. W 2002 r. planowane i przekazane środki na ten cel wyniosły 10.000 zł i dotyczyły wydatków Stałego Przedstawiciela PAN w Moskwie. Środki te były głównie wykorzystywane na działalność bibliotek, prenumeratę czasopism naukowych, krajowych oraz upowszechnianie i promocje osiągnięć nauki.

Wydatki ze środków pochodzących z wynajmu pokoi gościnnych dotyczyły głównie stacji naukowych w Wiedniu i Paryżu. Pierwsza ze stacji wydatkował 1.303.108,08 ATS w 2001 r. oraz 75.866,01 € w I półroczu 2002 r., natomiast druga odpowiednio: 2.814.561,81 FRF i 218.845,59 €. Wydatki te były przeznaczane głównie na utrzymanie pokoi gościnnych, w tym finansowanie wynagrodzeń osób zajmujących się tą działalnością.

3.2.1.Realizacja dochodów i wydatków budżetowych

W sprawozdaniach budżetowych za 2001 r. Akademia wykazała dochody budżetowe uzyskane przez placówki zagraniczne w wysokości 16.092,43 zł, natomiast w I pół. 2002 r. w wysokości 6.201,48 zł. Z ustaleń kontroli wynika, iż dochody budżetowe w 2001 r. zostały zaniżone w dwóch z czterech kontrolowanych stacji zagranicznych, natomiast w I pół. 2002 r. przez jedną ze stacji. Podstawową przyczyną nieprawidłowości było niezgodne z obowiązującymi zasadami przekazywanie środków stanowiących dochody budżetowe na rachunki środków specjalnych, bądź gospodarstw pomocniczych.

- *Stacja Naukowa PAN w Berlinie wpływy z wynajmu pokoi gościnnych w wysokości 1.942,40 € w 2001 r. oraz 2.293,00 € w I półroczu 2002 r. przekazała w całości na środki obrotowe gospodarstwa pomocniczego utworzonego w Stacji z dniem 1 czerwca 2002 r. na podstawie decyzji Dyrektora Stacji z dnia 10 czerwca 2002 r., mimo iż wpływy uzyskane przez Stację do czasu utworzenia tego gospodarstwa, zgodnie z art. 18 ust. 1 ustawy o finansach publicznych, stanowiły dochody budżetu państwa. Powyższe działanie stanowiło naruszenie dyscypliny finansów publicznych.*
- *Stacja Naukowa PAN w Wiedniu w 2001 r. jako przychody środków specjalnych zaewidencjonowała kwotę 152.795,50 ATS pochodzącą ze zwrotu z Urzędu Miasta nadpłaconego podatku komunalnego od pensji brutto pracowników miejscowych. Wydatki ponoszone na wynagrodzenia tych osób pokrywane były ze środków jednostki budżetowej, a zatem brak było podstaw do zaewidencjonowania tych środków jako przychodów środka specjalnego. Powyższe działanie stanowiło naruszenie dyscypliny finansów publicznych.*

3.2.2.Gospodarka pozabudżetowa

W 2001 r. gospodarka pozabudżetowa w stacjach; w Paryżu, Wiedniu i Rzymie funkcjonowała w formie środków specjalnych, których przychody pochodziły głównie z wynajmu pokoi gościnnych, mieszkań i lokali służbowych. Przychody uzyskiwane ze środków specjalnych przeznaczane były głównie na pokrycie kosztów utrzymania administrowanych obiektów, finansowanie działalności podstawowej placówek, a także były gromadzone i wydatkowane na niezbędne prace remontowe.

W trakcie kontroli stwierdzono, że część środków wydatkowano niezgodnie z obowiązującymi przepisami. Podstawową przyczyną nieprawidłowości były

wytyczne przekazane stacjom przez władze Akademii¹⁵. Zalecono mianowicie wypłacanie wynagrodzeń pracowników krajowych w 2001 r. ze środka specjalnego, mimo iż zgodnie z § 14 zarządzenia nr 90 Ministra Finansów z dnia 30 grudnia 1996 r. w sprawie szczegółowych zasad wykonywania budżetu jednostek budżetowych mających siedzibę poza granicami RP – uzyskiwane przychody środków specjalnych można przeznaczyć na pokrycie kosztów działalności podstawowej placówki z wyjątkiem wynagrodzeń pracowników krajowych.

- *W Stacji Naukowej PAN w Paryżu wynagrodzenia 3 pracowników krajowych – zgodnie z zaleceniami Dyrektora Biura Współpracy z Zagranicą PAN - finansowane były w 2001 r. ze środka specjalnego w kwocie 313.758,36 FRF.*
- *W Stacji Naukowej PAN w Wiedniu - realizując zalecenia Dyrektora Biura Współpracy z Zagranicą PAN w 2001 r. sfinansowano częściowo (kwotą 871.708,00 ATS, tj. w ok. 30%) ze środka specjalnego wynagrodzenia pracowników krajowych Stacji.*

Wskazać przy tym należy, że na skutek zmian przepisów ustawy z dnia 26 listopada 1998 r. o finansach publicznych¹⁶ w zakresie funkcjonowania gospodarki pozabudżetowej, w tym konieczności likwidacji z końcem 2001 r. środków specjalnych (art. 193 ust. 2) – obecnie obowiązujące przepisy nie uwzględniają specyfiki funkcjonowania Stacji i w praktyce pozbawiły te placówki możliwości stałego, wieloletniego gromadzenia środków na niezbędne remonty, co stwarza zagrożenia dla prawidłowego funkcjonowania stacji zagranicznych w przyszłości.

W związku z likwidacją z końcem 2001 r. środków specjalnych z początkiem 2002 r. – zgodnie z zaleceniami kierownictwa PAN - utworzono gospodarstwa pomocnicze w stacjach naukowych PAN w Berlinie, Paryżu, Rzymie i Wiedniu. W dwóch kontrolowanych stacjach stwierdzono nieprawidłowości w tym zakresie polegające głównie na nie wyodrębnieniu działalności gospodarstwa pomocniczego z zakresu działalności jednostki budżetowej.

- *W Stacji Naukowej PAN w Wiedniu utworzenie gospodarstwa pomocniczego z dniem 1 stycznia 2002 r. nastąpiło z naruszeniem przepisów art. 20 ust. 1 i ust. 4 ustawy o finansach publicznych, gdyż nie wyodrębniono działalności gospodarstwa z zakresu działalności jednostki budżetowej pod względem organizacyjnym i finansowym, a także nie określono składników majątkowych przydzielonych gospodarstwu przez jednostkę budżetową. W konsekwencji całość środków trwałych wpisanych do księgi inwentarzowej traktowano jako aktywa jednostki budżetowej, co z kolei stanowiło podstawę do obciążania Stacji całością kosztów eksploatacji budynków. Natomiast opłaty z tytułu zakwaterowania w pokojach gościnnych były ewidencjonowane jako przychody gospodarstwa pomocniczego. Działania takie pozostawały w sprzeczności z obowiązującymi zasadami gospodarki finansowej jednostek budżetowych i gospodarstw pomocniczych – określonych w przytaczanym już rozporządzeniu Ministra Finansów z dnia 29 grudnia 2000 r..*
- *W Stacji Naukowej PAN w Rzymie utworzone z dniem 1 stycznia 2002 r. gospodarstwo pomocniczego „Koloseum” nie miało opracowanego planu finansowego oraz nie dysponowało wyodrębnionymi składnikami majątkowymi, nie posiadało odrębnego rachunku bankowego, jak również regulaminu organizacyjnego. Brak było również pisemnego powierzenia konkretnej osobie obowiązków kierownika gospodarstwa pomocniczego.*

3.2.3. Sprawozdawczość budżetowa

Rodzaje, formy, terminy i zasady sporządzania sprawozdań budżetowych z wykonania planów finansowych jednostek budżetowych mających siedzibę poza granicami zostały określone - w przytaczanym już w analizie stanu prawnego -

¹⁵ Pismo Dyrektora Biura Współpracy z Zagranicą z dnia 25 kwietnia 2001 r.

¹⁶ Dz. U. z 2003 r., Nr 15, poz. 148.

rozporządzeniu Ministra Finansów z dnia 13 marca 2001 r. w sprawie sprawozdawczości budżetowej. W trzech kontrolowanych stacjach stwierdzono przypadki nieprzestrzegania obowiązujących zasad sporządzania sprawozdań budżetowych. Nieprawidłowości w tym zakresie polegały na niesporządzaniu wszystkich wymaganych sprawozdań, błędnej kwalifikacji niektórych wydatków oraz sporządzaniu sprawozdań niezawierających wszystkich wymaganych danych.

- *Sprawozdania budżetowe z wydatków Stacji Naukowej PAN w Rzymie w 2001 r. nie spełniały wymagań określonych w rozporządzeniu Ministra Finansów z dnia 13 marca 2001 r. w sprawie sprawozdawczości budżetowej. Stwierdzono, że w I półroczu 2001 r. zamiast obowiązujących sprawozdań kwartalnych Rb-28PL z wykonania wydatków budżetowych placówki opracowano jedno sprawozdanie łączne. Ponadto sprawozdanie to, jak również sprawozdania za kolejne kwartały sporządzono i przekazano dysponentowi głównemu na drukach nie odpowiadających wzorowi określonemu w załączniku do ww. rozporządzenia.*
- *Stacja Naukowa PAN w Paryżu, poza sporządzeniem sprawozdań budżetowych wymienionych w rozporządzeniu Ministra Finansów z dnia 13 marca 2001r. (Rb-23PL, Rb-27PL, Rb-28PL i Rb-32 PL) sporządziła również szereg sprawozdań nie wymaganych w przytoczonym powyżej rozporządzeniu Ministra Finansów, w tym: na koniec 2001 r. 3 bilanse, w tym 2 nie wymagane dla sprawozdawczości budżetowej – ze środkami specjalnymi i bez środków specjalnych, a także 2 sprawozdania Rb-23PL Stacji za 2001 r. - rozliczenie środków pieniężnych placówki. W konsekwencji sporządzane sprawozdania w różnych układach nie zawierały w całości wszystkich danych wymaganych w przytaczanym rozporządzeniu Ministra Finansów.*
- *Stacja PAN w Berlinie nie sporządziła w 2001r. (I,II i III kwartał) i w I kwartale 2002 r. kwartalnych sprawozdań Rb-23 PL, Rb-27 PL, Rb-28 PL, a także półrocznego sprawozdania Rb – 31 w 2002 r. dotyczącego gospodarstwa pomocniczego. Ponadto sprawozdanie Rb-28 PL zostało sporządzone na podstawie błędnej kwalifikacji niektórych wydatków Stacji w I półroczu 2002 r..*

Niezależnie od powyższego, w Stacji PAN w Berlinie prowadzono księgowość niezgodnie z ustawą o rachunkowości, a w Stacji Naukowej PAN w Rzymie nieprawidłowo dokonywano przeniesień w planie wydatków.

- *Stacja PAN w Berlinie nie posiadała – mimo obowiązku wynikającego z art. 10 pkt 3 ustawy o rachunkowości - dokumentacji opisującej przyjęte przez nią zasady rachunkowości, dotyczące w szczególności sposobu prowadzenia ksiąg rachunkowych, w tym: zakładowego planu kont, wykazu ksiąg rachunkowych, a także opisu systemu przetwarzania danych.*
- *Dyrektor Stacji Naukowej PAN w Rzymie dokonał przeniesień w planie wydatków na łączną kwotę 133.300.000 ITL, co stanowiło 27,7% ogółu planowych wydatków po zmianach bez wymaganego w art. 96 ust. 4 ustawy o finansach publicznych pisemnego upoważnienia dysponenta części budżetowej.*

3.3. Nadzór Prezesa PAN nad działalnością stacji zagranicznych

Organy i jednostki organizacyjne PAN zobowiązane do nadzoru nad stacjami zagranicznymi nie przywiązywały należytej wagi do działalności tych placówek. Na brak ścisłego sprecyzowania i odpowiedniego ukierunkowania i zindywidualizowania zadań statutowych poszczególnych stacji, zwrócono już uwagę we wcześniejszej części niniejszej informacji.

Niezmiernie rzadko, zdaniem NIK, sprawy działania stacji były przedmiotem obrad Prezydium Akademii. Wprawdzie sprawy te omawiano na posiedzeniu w dniu 11 stycznia 2000 r., ale poprzednio, aż w październiku 1991 r. Prezydium nie sformułowało i nie przekazało stacjom żadnych zaleceń, mimo podjęcia istniejących problemów dotyczących nierealizowania przez stacje przypisanego im zadania inicjowania i rozwijania kontaktów polskich uczonych i placówek badawczych z uczonymi i placówkami naukowymi krajów będących siedzibami stacji, a także:

- 1) niekorzystnym wpływie konfliktów występujących między niektórymi stacjami, a instytucjami polskimi za granicą i środowiskami polonijnymi na działalność i wizerunek stacji,
- 2) potrzebie bliższej współpracy zagranicznych placówek Akademii z członkami zagranicznymi PAN.

Kontakty członków kierownictwa PAN ze stacjami odbywały się najczęściej okazjonalnie, podczas ich pobytu na zaproszenie miejscowych instytucji naukowych. Służyły one w większym stopniu rejestrowaniu postulatów dyrektorów stacji niż przekazywaniu im uwag i zaleceń dotyczących ich pracy.

Poza doraźną formą oceny powierzonych okresowo wspomnianej już uprzednio Komisji do Spraw Współpracy z Zagranicą (powołanej i rozwiązanej w 2001 r.), działalność stacji nie była poddawana systematycznej i całościowej ocenie.

Jakkolwiek decyzją Nr 23/2001 Prezes PAN z dnia 14 listopada 2001 r. w sprawie rocznej sprawozdawczości oraz danych zasilających INFOPAN stacje zagraniczne zobowiązane zostały do składania w terminie do 31 stycznia sprawozdań za rok poprzedni, zawierających ściśle określone dane; to jednak w odniesieniu do sprawozdań za 2001 r. obowiązek ten nie został w pełni wyegzekwowany. Jak stwierdzono stacje przekazały władzom PAN bardzo zróżnicowane co szczegółowości i zawartości merytorycznej sprawozdania z działalności statutowej. Ograniczało to możliwości dokonania na ich podstawie pełnych i przydatnych w sprawowanym nadzorze ocen działalności na co zwracała uwagę ww. Komisja.

W żadnym z 5 sprawozdań nie podano wykazu imprez wraz z liczbą uczestników, a jedynie w trzech sprawozdaniach podano wykaz imprez (Paryż, Rzym, Wiedeń). W sprawozdaniach poszczególnych stacji brak było ponadto wykazu publikacji oraz ich nakładu, liczby osób korzystających z pokoi gościnnych, danych odnośnie działalności gospodarczej, wielkości zbiorów biblioteki i liczby osób korzystających z biblioteki.

Nadmienić należy, iż ustalając obowiązki sprawozdawcze nie określono zasad dokumentowania realizacji zadań statutowych, a zwłaszcza organizowanych imprez i liczby uczestniczących w nich osób.

III. PRZEBIEG POSTĘPOWANIA POKONTROLNEGO

Żadna ze kontrolowanych jednostek nie zgłosiła zastrzeżeń do ustaleń zawartych w protokołach kontroli.

Do kierowników skontrolowanych jednostek NIK skierowała sześć wystąpień pokontrolnych, z tego cztery do dyrektorów stacji zagranicznych PAN oraz dwa do Prezesa Polskiej Akademii Nauk. W dwóch przypadkach adresaci wystąpień pokontrolnych (dyrektorzy Stacji w Rzymie i Wiedniu) złożyli zastrzeżenia do ocen, uwag i wniosków zawartych w tych wystąpieniach. Zastrzeżenie zgłoszone przez dyrektora Stacji w Wiedniu dotyczyło wniosku pokontrolnego NIK, w sprawie zwrotu do budżetu kwoty stanowiącej równowartość 5.701,14 ATS, zaliczonej jako przychód środka specjalnego z tytułu odsetek bankowych. Natomiast dyrektor Stacji w Rzymie zwrócił uwagę, iż wszyscy pracownicy Stacji posiadają wykształcenie humanistyczne, a nie tylko wymienieni w wystąpieniu pokontrolnym, a także iż spełnione są warunki kadrowe konieczne do realizacji zadań statutowych Stacji. Zastrzeżenie dyrektora Stacji w Wiedniu zostało uwzględnione w całości, natomiast zastrzeżenia dyrektora Stacji w Rzymie w części dotyczącej liczby osób zatrudnionych w Stacji z wykształceniem humanistycznym.

W wystąpieniach pokontrolnych skierowanym do dyrektorów stacji zagranicznych PAN, Najwyższa Izba Kontroli m.in. wносиła o:

1. Podjęcie działań organizacyjnych ukierunkowanych na zapewnienie warunków umożliwiających realizację zadań w zakresie określonym w statutach i w programach działania stacji.
2. Sporządzanie i przekazywanie sprawozdań budżetowych wg zasad określonych w aktualnie obowiązujących w tym zakresie przepisach prawnych.
3. Doprowadzenie gospodarki finansowej stacji, w tym gospodarstw pomocniczych, do zgodności z obowiązującymi przepisami.
4. Spowodowanie sporządzenia pełnej ewidencji posiadanych materiałów bibliotecznych.
5. Dokonywanie wydatków budżetowych w kwotach określonych w planie finansowym stacji.
6. Przeanalizowanie możliwości zwiększenia stopnia wykorzystania pokoi gościnnych stacji.

Wnioski skierowane w wystąpieniu pokontrolnym do Prezesa PAN w wyniku kontroli Stacji w Paryżu dotyczyły podjęcia działań na rzecz przeprowadzenia remontu w budynkach przy ul. Lamande, natomiast w wystąpieniu pokontrolnym do Prezesa PAN po kontroli w Polskiej Akademii Nauk m.in. wnioskowano o:

1. Dokonanie weryfikacji statutów zagranicznych stacji naukowych pod kątem ich urealnienia i aktualizacji – z uwzględnieniem obsady kadrowej tych placówek, a także ograniczenie do uzasadnionych przypadków liczby zadań obligatoryjnych na rzecz jednoznacznego określenia celów i zadań, które winny być skonkretyzowane w okresowych programach i planach działalności.
2. Przyjęcie programu promocji nauki polskiej, zawierającego cele i kierunki oraz zadania stacji zagranicznych PAN, uwzględniające propozycje sformułowane w ramach współpracy z wiodącymi jednostkami krajowego zaplecza naukowego i badawczo-rozwojowego.

3. Egzekwowanie terminowego przekazywania przez stacje sprawozdań rocznych oraz rzetelną ich weryfikację, co umożliwi dokonanie oceny działalności stacji.
4. Zwiększenie nadzoru nad działalnością stacji ze strony organów PAN, m.in. w zakresie planowania działalności statutowej stacji i kontroli jej realizacji.

Z nadesłanych do NIK informacji o sposobach wykorzystania przez skontrolowane jednostki ocen i uwag oraz wykonania wniosków wynikało, według stanu na dzień 15 marca 2003 r. że na ogólną liczbę 21 wniosków pokontrolnych zrealizowano 7; niezrealizowanych wniosków było 8, a 6 znajdowało się w trakcie realizacji.

**Dyrektor Departamentu
Nauki, Oświaty i Dziedzictwa Narodowego**

Grzegorz Buczyński
Warszawa, 2003.05.

**Akceptuję:
WICEPREZES
NAJWYŻSZEJ IZBY KONTROLI**

Zbigniew Wesołowski
Warszawa, 2003.05.

**ZATWIERDZAM:
NAJWYŻSZEJ IZBY KONTROLI**

Mirosław Sekuła
Warszawa, 2003.05.12

D. Załącznik

Wykaz ważniejszych aktów prawnych

- 1) Ustawa z dnia 25 kwietnia 1997 r. o Polskiej Akademii Nauk (Dz. U. Nr 75, poz. 469),
- 2) Statut Polskiej Akademii Nauk (załącznik nr 1 do programu),
- 3) Ustawa z dnia 26. 11. 1998 r. o finansach publicznych (Dz. U. Nr 15, poz. 148),
- 4) Ustawa z dnia 29. 09. 1994 o rachunkowości (Dz. U. z 2002 r. Nr 76, poz. 694.),
- 5) Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 22 grudnia 1998 r. w sprawie szczegółowych zasad finansowania Polskiej Akademii Nauk oraz gospodarki finansowej jej placówek naukowych (Dz. U. Nr 162, poz. 1140),
- 6) Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 13 marca 2001 r. w sprawie sprawozdawczości budżetowej (Dz. U. Nr 24, poz. 279),
- 7) Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 29 grudnia 2000 r. w sprawie szczegółowych zasad gospodarki finansowej jednostek budżetowych oraz szczegółowych zasad i terminów rocznych terminów rozliczeń i wpłat do budżetu przez zakłady budżetowe i gospodarstwa pomocnicze jednostek budżetowych (Dz. U. Nr 122, poz. 1333),
- 8) Rozporządzenie Rady Ministrów z 16 lipca 1991 r. w sprawie wynagrodzenia i świadczeń przysługujących pracownikom polskich placówek dyplomatycznych i urzędów konsularnych (Dz. U. Nr 71, poz. 307),
- 9) Zarządzenie Nr 7/98 Prezesa Polskiej Akademii Nauk z dnia 1 kwietnia 1998 r. w sprawie organizacji i zasad funkcjonowania stacji naukowych Polskiej Akademii Nauk za granicą,
- 10) Statut Stacji Naukowej Polskiej Akademii Nauk w Wiedniu,
- 11) Statut Stacji Naukowej Polskiej Akademii Nauk w Paryżu,
- 12) Statut Stacji Naukowej Polskiej Akademii Nauk w Rzymie,
- 13) Statut Stacji Naukowej Polskiej Akademii Nauk w Berlinie.